

Uvod v tematsko številko Šolske kronike

Živa igra zgodovine – Radosti v starih šolskih klopeh

Namen specializiranih muzejev, med katere sodi tudi Slovenski šolski muzej (SŠM), ni samo ustvarjati zbirke pomembnih primarnih virov in materiala z določenega področja za raziskovanje, temveč tudi **izobraževati, vzgajati in razvedriti** obiskovalce ter dvigati splošno kulturno raven širše javnosti ali specializiranih skupin, npr. učencev in študentov, bodočih učiteljev. Muzeji so živi organizmi in dihaajo z družbo, v kateri živijo. Njihova dejavnost se spreminja in odraža razvoj tehnologije, družbene vrednote in nova znanstvena spoznanja, pa tudi politične razmere. Kdo bi si pred tridesetimi leti mislil, da si bomo lahko muzejsko razstavo ogledali doma po internetu in se o njej pogovarjali prek Zooma. Zaslon ne more nadomestiti živega stika z zunanjimi naravnimi in ustvarjenimi svetovi, je vendarle mnogo bolje kot nič, npr. v današnjih razmerah pandemije ali v primeru naravnih nesreč.

Muzejske razstave zaradi razvoja tehnologije in predvsem novih teorij učenja in poučevanja že dolgo niso več take, kot so bile v preteklosti. Sodobno oblikovane, nastajajo interdisciplinarno in medinstitucionalno, obiskovalce pa spodbujajo k manipuliranju z razstavnimi objekti (tipanju, vonjanju in celo okušanju) in k razmišljanju o razstavljeni vsebini z vprašanji bodisi vodiču, v pisni obliki na lističih, spremljajočem pisnem materialu in z računalniškimi programi. Razstave vključujejo interaktivne zemljevide, diagrame, dajejo možnosti za oblikovanje lastnih predstav o določenem zgodovinskem dogodku na različne načine (pisanje, risanje, igrice na računalniku). Prav tako razstave niso več edine dejavnosti muzejev za obiskovalce. Da bi celostno angažirali obiskovalce, pripravljajo muzeji ob razstavah spremljajoče dejavnosti: predavanja, pogovore, posvete, okrogle mize, koncerte, najrazličnejše delavnice. SŠM že dve desetletji izvaja obsežen projekt učnih ur iz preteklosti, ki bi jih lahko imenovali mini gledališče.

S svojim pedagoškim programom, posebej s projektom učnih ur naših babic in dedkov si SŠM kljub skromnim prostorskim in materialnim razmeram prizadeva slediti sodobni muzejski pedagogiki pri uresničevanju temeljnega poslanstva muzeja. Ta upošteva socialno-konstruktivistične teorije znanja in učenja, po katerih nastaja znanje kot individualno-socialni proces, kjer ima jezik poseben pomen. Znanje pri posamezniku nastaja v dialogu z vsebinami (npr. muzejskimi eksponati), drugimi udeleženci dejavnosti (obiskovalci, muzejskimi pedagogi, vodiči, učitelji) in med obiskovalci (učenci), ko premišljajo in si odgovorijo, kaj te nove vsebine pomenijo ali kako se skladajo z njihovim znanjem in vrednotami. Zakaj je bilo tako v posameznem obdobju in kako je danes, zakaj se

učijo zgodovine? Že v 19. stoletju je Wilhelm Humboldt opozarjal, da imajo obiskovalci muzejev tudi potrebo po razvedrilu. V SŠM se tega zavedajo, kar boste lahko prebrali v pričujoči številki Šolske kronike.

Za organizacijo in izvajanje muzejskih dejavnosti sta posebej na področju zgodovine pomembni dve izhodišči: prvo, multisenzornost, zaposlitev različnih čutov obiskovalcev, in drugo, pozornost na njihova čustva, ki predstavljajo temeljno energijo za človekovo dejavnost.¹ Raziskave opozarjajo, da so čustva neločljivo povezana z vsemi stopnjami učenja (usmerjajo interes, pozornost, zaznavo, razumevanje in osmišljanje vsebin) in z obnašanjem, ki se odraža v lastnostih, npr. potrpežljivost, vztrajnost, optimizem, reševanje problemov, zadovoljstvo, veselje in sreča. Muzejske dejavnosti poskušajo pritegniti obiskovalce k sodelovanju, zato so raznolike (različne delavnice, pogovori, razstave, natečaji), in upoštevati njihova čustva, negativna in pozitivna; slednja spodbujati in tudi negovati.

Pred nami je tematska številka Šolske kronike *Živa igra zgodovine – Radosti v starih šolskih klopeh*, ki podrobno iz različnih zornih kotov predstavlja najobsežnejši projekt SŠM ob njegovi dvajsetletnici. V najbolj skopih besedah bi te ure lahko opisali kot mini gledališke predstave, v katerih nastopajo obiskovalci muzeja v vlogah učencev in skupaj z gospodično učiteljico ali gospodom učenikom odigrajo učno uro neke zgodovinske dobe. Gledališče velja za enega najbolj angažirajočih medijev, saj poleg razuma spodbuja tudi čustva obiskovalcev/učencev, ki se ne samo učijo, ampak doživljajo učne ure na odru – v stari učilnici, torej v avtentičnem okolju dobe. Cilj teh ur je doživeti pouk v drugih časih kot danes, ima pa lahko različne pomene za različne skupine obiskovalcev. Npr. v osredju doživetja za osnovnošolce in srednješolce verjetno ni natančno spoznavanje zgodovine šolstva, ampak boljše razumevanje konkretne zgodovinske dobe, o kateri se učijo v šoli, prek osebne, čustveno obarvane izkušnje; za študente, bodoče učitelje je v ospredju doživeti učitelja in metode poučevanja z vidika didaktičnih teorij takrat in danes ter obogatiti razumevanje zgodovine šolstva.

Vsebina prispevkov v tematski številki je razdeljena v dva sklopa, ki osvetlujeta učne ure v muzeju iz različnih zornih kotov. V prvem sklopu *Članki in prispevki* prinaša revija deset strokovnih in znanstvenih besedil. Uvodno strokovno besedilo *Pogled v preteklost pedagoškega dela in dvajset let projekta Učne ure naših babic in dedkov v Slovenskem šolskem muzeju* je prispevala Mateja Ribarič, kustosinja v SŠM in tudi soustvarjalka številnih učnih ur. Avtorica opisuje pedagoško dejavnost muzeja s posebnim poudarkom na razvoju učnih ur. Pregledno predstavi idejo učnih ur, njene začetke, procese nastajanja in izvajanja s kronološkim pregledom 17 učnih ur, ki so nastale v muzeju v zadnjih dvajsetih

1 Več o konstruktivizmu pri poučevanju in učenju glej: Barica Marentič Požarnik (ur.) *Konstruktivizem v šoli in izobraževanje učiteljev*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 2004; Leopoldina Plut-Pregelj. Ali so lahko konstruktivistične teorije učenja in znanja osnova podlaga za sodoben pouk. *Sodobna pedagogika*, l. 59, 14–27, 2008.

letih. Pregled vsebuje najosnovnejše podatke o učni uri: naslov, temo, komu so namenjene, kdaj so nastale, koliko časa se izvajajo (so se) in kdo so (bili) učitelji. Učne ure prikaže avtorica tudi s številkami, ki pričajo o njihovi popularnosti in razširjenosti po vsej Sloveniji.

Sledijo kronološko razvrščeni prispevki, v katerih avtorji predstavijo posamezne učne ure z zgodovinskim ozadjem, njihovo vsebino, izvedbo in deloma tudi izkušnje pri njihovem izvajanju. Ti prispevki so lahko odlična priprava za učitelja, ki pripravlja učence na obisk muzeja. Prvi, krajši, zanimiv prispevek *Otroci Emone* je napisal Anton Arko. Predstavil je posodobljeno zgodovinsko ozadje učne ure *Antična Emona* in njeno vsebino. Popularna učna ura je nastala v času praznovanja dvatisoče obletnice rimske kolonije Emona. Branko Šuštar v razmišljujočem članku *Prve iskricke o muzejskih učnih urah, dileme in Slomškova nedeljska šola* piše o svojih prvih srečanjih z idejo učnih ur in kritično razpravlja o dilemah pri izbiri učnih ur za posamezna zgodovinska obdobja. Ugotavlja, da ni v pedagoškem programu nobene ure iz slovenske novejšje zgodovine (od leta 1941 naprej) in še tista, ki je bila pripravljena: *Mi, pionirji* (1953), je bila na programu samo eno šolsko leto. Predstavi zgodovinsko ozadje učne ure *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* iz leta 1865.

Obsežen prispevek Taje J. Gubenšek *Zakaj je učna ura Cesarska himna postala uspešen pedagoški program?* obravnava obdobje ljubljanskega župana Ivana Hribarja in njegova vsestranska prizadevanja za sodobno obnovo Ljubljane po potresu 1895, ki predstavlja širši zgodovinski okvir za učno uro *Cesarska himna*. Učna ura, ki je nastala leta 1998 v Mestnem muzeju Ljubljana ob razstavi tega obdobja, obravnava slavnostno pesem cesarju Francu Jožefu z več vidikov. Pri pripravi te uspešne učne ure je sodeloval SŠM, ki jo je vključil v svoj pedagoški program. Ta učna ura velja tudi za začetek projekta učnih ur. Tatjana Hojan in Mateja Pušnik sta prispevali pregledno besedilo z naslovom *Kdor računstva se uči, svojega duha krepí*, v katerem sta predstavili učbenike računstva na slovenskih tleh od prve računice leta 1781 do vključno učbenikov Franca Močnika v drugi polovici 19. stoletja. Zanimiva učna ura računstva iz leta 1905 je nastala leta 2007 in je vsa leta od nastanka v pedagoškem programu muzeja.

Tanka črta gori, debela doli! je nadvse dobrodošel prispevek Polone Koželj, ki je poleg učne ure lepomisja iz leta 1930 opisala tudi zgodovinski razvoj položaja lepomisja v šolah od konca 18. stoletja do ukinitve učnega predmeta oziroma do njegove pripojitve k predmetu slovenski jezik leta 1959. Ta, najpogosteje izvajana učna ura je v pedagoškem programu SŠM od leta 2003. Avtorica razmišlja o vzrokih njene priljubljenosti med učitelji in bežno tudi o tem, kaj pomeni opuščanje lepomisja in izginjanje pisanja z roko nasploh za psihofizični in intelektualni razvoj otroka.

V obsežnem prispevku *Jako dobro in koristno za deklice, da se nauče šivati. O pouku ženskih ročnih del v osnovnem šolstvu* se je Marjetka Balkovec Debevec razpisala o tematiki, ki osvetljuje izobraževanje žensk na slovenskih tleh. Učna ura *Prišijmo si gumb*, postavljena v leto 1926, je samo ena od številnih sistematič-

nih dejavnosti na tem področju, ki jih SŠM uresničuje že več kot desetletje. Med te sodijo bogata zbirka muzejskih eksponatov in odlična razstava *Oblačilni videz učencev in učiteljev skozi čas* (2009) ter delavnica vezenja (2013). Dobro sprejeta učna ura je nastala leta 2011 in je v pedagoškem programu muzeja vsa leta.

Mateja Ribarič je predstavila sokolsko učno uro telovadbe iz leta 1932 v prispevku *Zdrav duh v zdravem telesu in telovadba v šoli na slovenskih tleh skozi zgodovino*. Učno uro je pripravil SŠM kot del spremljevalnega programa nacionalnega posveta in razstave *Umetnost, šport in dediščina* (septembra 2017). V zgodovinskem ozadju pa je opisala prizadevanja za uvedbo telovadbe kot učnega predmeta in njegovo izvajanje od leta 1849 pa do 1958.

Medtem ko so predstavljeni članki opisovali različne vsebinske vidike posameznih popularnih in uspešnih učnih ur, pa naslednji trije prispevki razpravljajo o njihovih pedagoških razsežnostih in prvih poskusih njihovega raziskovanja. V članku *Kako poučujejo učiteljice in učitelji v Slovenskem šolskem muzeju?* Tina Palaić poroča o koristni mini kvalitativni raziskavi, v kateri ugotavlja, kako so študentje, bodoči učitelji doživeli stil poučevanja pri učni uri lepopisa iz leta 1930, in pripoveduje o njihovem razmišljanju o učni uri. Svoje ugotovitve vzporeja s stališči študentov in današnjimi pojmovanji o disciplini in učenju. Zelo spodbuden korak v raziskovanju učnih ur s kvalitativnimi metodami raziskovanja. *Dobra priprava – odlična izvedba* je dobrodošel prispevek Antona Arka in Polone Koželj, ki razpravljata o pomenu priprav obiskovalcev/učencev za uspeh muzejskega obiska. Izpostavljata pripravo na obisk muzeja za osnovnošolce, ki predstavljajo blizu 80 odstotkov vseh obiskovalcev. Zagovarjata dve vrsti priprav: primarno v šoli in sekundarno v muzeju. Izkušnje opozarjajo, da samo sekundarna priprava muzejskih pedagogov ni dovolj za uspešen muzejski obisk. Veliko je predlogov za učitelje, kaj in kako, o katerih pa naj učitelji razmislijo, glede na cilj obiska muzeja in potrebe učencev. V besedilu opozorita tudi na širšo družbeno vlogo muzejev v družbi in pomen njihovega partnerstva s šolami. Zadnje besedilo v tem sklopu *Raziskava o vlogi Slovenskega šolskega muzeja pri spoznavanju zgodovine šolstva v četrtem in petem razredu osnovne šole* je prispevala Meta Koželj. Raziskovalka je v raziskavo vključila 61 učiteljic/ev in poskušala odgovoriti na pet raziskovalnih vprašanj, med drugimi: Kako pripravljajo učence na obisk muzeja? in Kako ocenijo z učenci obisk muzeja? Raziskava temelji pretežno na analizi mnenj učiteljev, zbranih z anonimnimi vprašalniki. Ugotavlja, da so učitelji zadovoljni z muzejskimi obiski, na katerih si učenci običajno ogledajo stalno razstavo in se udeležijo učne ure. Po mnenju učiteljev obiski muzeja prispevajo k boljšemu poznavanju zgodovine šolstva pri učencih. Zato se tudi vračajo. Seveda pa se v raziskavi odpirajo vprašanja, ki bi zahtevala nadaljnje proučevanje.

Mateja Ribarič s svojim kratkim uvodom uvede bralca v *Spominske zapise*, ki predstavljajo drugi del pričujoče številke Šolske kronike. Ti vključujejo dve skupini vpletenih v učne ure: gospodične učiteljice in gospode učnike, ki so v dvajsetih letih izvajali učne ure, in obiskovalce/učence ter njihove vtise. Opozori tudi na gostovanja učnih ur po šolah širom Slovenije in v medijih ter na sodelovanje SŠM s pokrajinskimi muzeji.

Spominski zapisi učiteljic in učnikov, ki poročajo o svoji izkušnji v stari učilnici, so večinoma kratki, iskreni, polni humorja, predvsem pa razmišljajoči in nekateri tudi literarno ustvarjalni v ubeseditvi svojega razmišljanja. Ob njihovem branju sem se nasmejala, a tudi zamislila ob njihovih težavah, dilemah in veselju, ki so jih doživljali pri urah. Skoraj vsi poročajo, da so se morali prilagajati različno starim učencem (od 6 do 80 let) in da zato dve uri nista bili enaki kljub istemu scenariju. Vsi tudi izražajo hvaležnost SŠM za izkušnje v okviru projekta učnih ur. Občudovanja vredni gospodi učenci in gospodične učiteljice!

Taja Gubenšek, dolgoletna sodelavka SŠM, ki je od vsega začetka vpletena v projekt muzejskih učnih ur, je zapisala svoje spomine kot učiteljica *Medarda Meden*. Nabrala si je bogate izkušnje pri poučevanju, a tudi veliko pripetljajev, ki so jo razveselili ali pa ji dali misliti. Nekaj jih je v prispevku tudi navedla. Učiteljica Valentina Tominec je zabeležila nekaj smešnih pogovorov z učne ure lepopisja. *Jožef Šolmajer* je ime gospoda učenika s šibo, ki ga je več let igral Jože Rupnik. Anton Arko, zadovoljen s svojimi vlogami učnikov v različnih učnih urah, je svoj spominski zapis strnil z vprašanjem: »Zakaj bi človek o zgodovini bral, če jo lahko doživi in na ta način najbolj spozna in si največ zapomni?«

V *babičinih čevljih* je hudomušen in odkrit zapis Bernardke Rupnik kot učiteljice *Rozalije Cvek*, ki je vplivala tudi na njeno osebnost zunaj muzeja, sodelovanje z njim pa na nadaljnjo profesionalno kariero. Spominski zapis *Dober dan, gospodična učiteljica!* Maje Hakl Saje govori o osemletnih izkušnjah gospodične učiteljice *Amalije Cvirn*, ki je vodila različne učne ure, vendar je imela najraje lepopis, in imela raznolike skupine učencev, med njimi so ji poseben izziv predstavljali srednješolci. Opisuje veliko prilagajanja posameznim skupinam predvsem pri kaznovanju. Matej Hrastar je kot učenik *Matevž Grom* ubeseditil svoja kritična opažanja o šolski mladini v pismu šolskemu nadzorniku za deželno Kranjsko in šolskemu odboru. Marka Novaka je vloga učenika v *Nedeljski šoli* spodbudila, da se je odločil za učiteljski poklic. V svojem skromnem zapisu primerja učitelja leta 1865 in 2020. Zanimiv je zapis Mateja Prevca, ki opisuje, kako se mu je utrnila ideja za uro *Antična Emona* in kako je prišlo do njene uresničitve. Mateja Pušnik je prispevala dva spominska zapisa o svoji izkušnji *Terezije Zvon*, gospodične učiteljice lepopisa. V prvem spregovori občutljivo, kako se rodi gospodična učiteljica ali kako odigrati vlogo učiteljice ali učenika izpred stotih let, s katerim se ne strinjaš, saj se je pedagoška doktrina spremenila in s tem tudi naši pogledi na izobraževanje in vzgojo. V drugem zapisu pa v verzih spretno opiše današnje tegobe učiteljice lepopisa *Terezije Zvon*. Hana Čosić se predstavi v vlogi učiteljice *Matilde Trpežnik*, tudi učiteljice lepopisa, ki predstavi prikupne drobce iz svojih ur.

V to skupino sodita kratka, vendar pomembna prispevka dveh študentk, vođičk skupin obiskovalcev v muzeju. Čeprav se njuna prispevka le bežno dotikata muzejskih učnih ur, sta zelo dobrodošla v tej tematski številki Šolske kronike, saj razmišljata o pedagoškem delu z obiskovalci. Z veseljem sem brala občutljivo razmišljanje Klare Marije Keršič o delu z obiskovalci/učenci in njeni vlogi v prija-

znem kolektivu ŠSM. Predvsem so spodbudna njena opažanja o obiskovalcih in o potrebi po vzpostavitvi stika z njimi s poslušanjem. Anja Bregar pa analizira prilagojenost ŠSM za osebe s posebnimi potrebami in opozarja, da ima muzej slabe možnosti za obisk takih obiskovalcev, vendar pozdravlja pripravljenost muzeja, da se takim skupinam ali posameznikom poskuša prilagajati in izboljšati razmere kljub velikim objektivnim težavam (stara zgradba s stopnicami ob vstopu, preozki hodniki za invalidski voziček).

V sklopu *Spominskih zapisov* lahko bralec zasledi *Učne ure v gosteh*, v katerem je pet krajših, a razveseljivih poročil o sodelovanju med muzeji. Prvega je napisala Irena Žmuc o sodelovanju dveh muzejev – Mestnega muzeja Ljubljana in ŠSM. Druga poročila pa se nanašajo na občasno sodelovanje Slovenskega šolskega muzeja s štirimi pokrajinskimi muzeji, ki so omogočili, da so šli gospodične učiteljice in gospodje učenci z učnimi urami na teren in vanje vključili tudi tiste učence, ki niso šli oz. ne morejo na obisk v Ljubljano. O desetletnem uspešnem sodelovanju Zasavskega muzeja Trbovlje in ŠSM piše Nevenka Hacin v prispevku *Vaja dela mojstra*. Med letoma 2008 in 2019 so izvedli 101 učno uro, na katerih je sodelovalo 3545 učencev. Helena Rant v zapisu *Učna ura naših babic v Gorenjskem muzeju* predstavlja svojo osebno zgodbo v muzeju. Med drugim so opremili staro šolsko učilnico in v sodelovanju z ŠSM pripravili prvo uspešno učno uro. Miloška Magajne poroča, da so v Cerkljanskem muzeju večkrat gostovali učiteljice in učniki ŠSM z učnimi urami, ki so se učencem vtisnile v spomin. Lavra Fabjan poroča o sodelovanju Dolenjskega muzeja z ŠSM, ki je z razstavo *Šolstvo v času Ilirskih provinc* gostoval v Novem mestu leta 2011. V času razstave so izvedli in enajstkrat ponovili učno uro Vodnikova šola iz leta 1811.

Vtisi obiskovalcev učnih ur je zadnji del *Spominskih zapisov*, v katerih spregovorijo še tisti, ki jim je muzej namenjen – obiskovalci različnih starosti in položajev, to so učenci in učitelji osnovnih šol po Sloveniji, študenti, muzejski pedagogi in naključni obiskovalci, med slednjimi so tudi upokojenci in turisti. Muzejska pedagoga Dragan Kiurski iz Srbije in Ivana Dumbović Žužić iz Hrvaške sta bila navdušena nad obiskom v ŠSM in se posebno pohvalno izražata o učnih urah, ki sta jih doživela. Kiurski čestita muzeju za udejanjanje enega od bistvenih načel muzejske pedagogike, to je načelo doživljanja in čustvovanja. Mislim, da je ta pohvala upravičena, saj obiskovalci izražajo priznanje učiteljicam in učiteljem ter ŠSM za njihovo delo in so jim hvaležni za izkušnjo, ki so jo doživeli v muzeju. Svoje spomine na doživljanje posameznih učnih ur opiše nekdanja bibliotekarka muzeja, Tatjana Hojan. Bralec se lahko seznaní s številnimi zapisi iz Knjige vtisov na eni strani in spisi ter risbami, ki so jih šole ali posamezniki po obisku poslali ŠSM, na drugi. Izbor je opravila Mateja Pušnik. Vtisi so v glavnem pozitivni, včasih malo hudomušni, posebno vtisi učencev so vredni razmisleka. Vedno le ni šlo brez težav. Naj navedem samo dva nepodpisana vtisa. Prvi, verjetno izpod peresa kakšnega najstnika: februar 2018 »Tukaj je ful dobro. Upam, da še kdaj pridem. Zelo mi je všeč učilnica, tablice, v bistvu vse.« (str. 606); 21. junija 2018: »Zelo je bilo strašno, ampak zabavno.« (str. 608).

Bralec Šolske kronike se na koncu lahko seznanijo še z bibliografijo člankov in medijskih prispevkov (radio, TV, YouTube) o muzejskih učnih urah v letih 1999–2019, ki sta jo sestavili Polona Koželj in Mateja Pušnik.

Naj sklenem svoje uvodne besede z ugotovitvijo, da je obsežna tematska številka Šolske kronike o učnih urah naših babic in dedkov, ki je bogato ilustrirana s fotografijami in risbami, zanimivo strokovno, pa tudi zabavno branje, predvsem v drugem delu. Česa vsega ne izvemo od otrok iz njihovih zapisov in iz spominov vdanih gospodičen učiteljic in gospodov učencov! Šolska kronika dokumentira uspešen dolgoletni projekt SŠM in hkrati spodbuja k razmišljanju, ne samo o njegovih pozitivnih izkušnjah, ampak tudi o njegovih dilemah in težavah. Vsekakor večnamenska publikacija, za katero upam, da jo bodo v roke vzeli tudi učitelji, posebej zgodovine, ko se bodo pripravljali na pouk, in študenti, bodoči učitelji v času svojega študija.

Dr. Leopoldina Plut Pregelj
Pridružena raziskovalka, College of Education,
University of Maryland, College Park, MD, Washington, ZDA.

